



BADIIY MATNLARNI TARJIMA QILISHDA MADANIY REALIYALARNI YETKAZISH USULLARI

Alfraganus universiteti

Filologiya fakulteti

Ingiliz tili 2 - kurs talabasi

Siddiqova Nozila Qaxramon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy matnlarni tarjima qilish jarayonida madaniy realiyalarni to‘g‘ri yetkazishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Madaniy realiyalar – ma’lum bir xalqning tarixiy, ijtimoiy, milliy, diniy va maishiy hayotiga xos bo‘lgan, boshqa til va madaniyatda to‘liq muqobili bo‘lmagan birliklar bo‘lib, ularni tarjima qilish tarjimon oldiga murakkab vazifalarni qo‘yadi. Maqolada ekvivalentlik, adaptatsiya, transliteratsiya, izohli tarjima kabi usullar hamda ularning badiiy matnning mazmuniy va estetik xususiyatlarini saqlashdagi o‘rni ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Badiiy tarjima, madaniy realiyalar, ekvivalentlik, adaptatsiya, transliteratsiya, kontekstual moslashuv, tarjimon strategiyasi.

СПОСОБЫ ПЕРЕДАЧИ КУЛЬТУРНЫХ РЕАЛИЙ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты правильной передачи культурных реалий при переводе художественных текстов. Культурные реалии – это единицы, присущие исторической, социальной, национальной, религиозной и повседневной жизни конкретного народа, которые не имеют полного эквивалента в другом языке и



культуре, и их перевод ставит перед переводчиком сложные задачи. В статье рассматриваются такие методы, как эквивалентность, адаптация, транслитерация, толковый перевод, и их роль в сохранении содержательных и эстетических характеристик художественного текста на научной основе.

Ключевые слова: Художественный перевод, культурные реалии, эквивалентность, адаптация, транслитерация, контекстуальная адаптация, стратегия переводчика.

METHODS OF CONVEYING CULTURAL REALITIES WHEN TRANSLATING LITERARY TEXTS

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of accurately conveying cultural realities in the translation of literary texts. Cultural realities are entities inherent in the historical, social, national, religious, and everyday life of a particular people that do not have a full equivalent in another language or culture, and their translation poses complex challenges for the translator. The article examines methods such as equivalence, adaptation, transliteration, and explanatory translation, and their role in preserving the substantive and aesthetic characteristics of a literary text on a scientific basis.

Keywords: Literary translation, cultural realities, equivalence, adaptation, transliteration, contextual adaptation, translator's strategy.

Globalashuv jarayonida turli xalqlar adabiyotlarini o'zaro tarjima qilish millatlararo madaniy aloqalarni mustahkamlashning muhim omiliga aylanmoqda. Badiiy matnlar, ayniqsa, milliy ruh, tarixiy an'ana, ma'naviy qadriyatlar, urf-odatlar, diniy ramzlar, mahalliy rang-baranglikni ifodalovchi madaniy realiyalarni o'zida mujassam etadi. Bunday realiyalarni boshqa tilga ko'chirish jarayonida tarjimon nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik yondashuvini ham qo'llashi zarur



bo‘ladi. Chunki oddiy so‘zma-so‘z tarjima badiiy asarning ruhini yo‘qotishi, o‘quvchi uchun tushunarsiz yoki noto‘g‘ri talqin qilinishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun madaniy realiyalarni tarjima qilishning ilmiy asoslangan usullarini o‘rganish zamonaviy tarjimashunoslikning dolzarb masalalaridan biridir.

Madaniy realiyalar tushunchasi va ularning turlari, Madaniy realiyalar – til egalari hayoti, tarixi, madaniyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, boshqa madaniyatda to‘liq muqobilga ega bo‘lmagan so‘zlar yoki iboralardir. Ular quyidagi guruhlariga bo‘linadi:

- **Geografik realiyalar:** tog, daryo, shahar, milliy taomlar, kiyim-kechak nomlari (masalan, *sumalak, pilaf, kimono*).
- **Ijtimoiy-siyosiy realiyalar:** an‘ana, rasm-rusum, davlat lavozimlari, mahalliy boshqaruv tizimlari (masalan, *mahalla, mirshab, samurai*).
- **Diniy va mifologik realiyalar:** diniy marosimlar, bayramlar, mifologik obrazlar (*Ramazon, Navro‘z, Yulduzlar malikasi*).
- **Maishiy realiyalar:** kundalik turmush buyumlari, ovqatlanish madaniyati, xalq o‘yinlari (*do‘ppi, osh, kurash*).

Bularni tarjima qilishda muallifning maqsadi, asarning janri, o‘quvchining madaniy darajasi hisobga olinadi.

Tarjima usullari:

- **Transliteratsiya (fonetik ko‘chirish)** Madaniy realiyani asl shaklida saqlagan holda boshqa tilda yozuvini berish usuli. Masalan, “Navro‘z”ni “Navruz” deb yozish. Bu usul milliy rangni yo‘qotmasdan o‘quvchini yangi madaniyat bilan tanishtirish imkonini beradi, biroq tushuntirish zarur bo‘lishi mumkin.



- **Izohli tarjima (eksplicitatsiya)** Soʻzning oʻzini saqlab qolish bilan birga, matnda yoki izohda tushuntirish kiritish. Masalan, “*sumalak* (bahor bayramida tayyorlanadigan oʻzbek shirin taomi)” kabi. Bu usul ilmiy va badiiy tarjimalarda keng qoʻllanadi.

- **Adaptatsiya (madaniy moslashtirish)** Madaniy realiyani oʻquvchi uchun tanishroq ekvivalent bilan almashtirish. Masalan, ingliz tilidagi “*Thanksgiving dinner*”ni oʻzbek tiliga “*bayram dasturxon*i” deb moslashtirish. Bu usul oʻquvchi uchun tushunarli boʻlsa-da, milliy rangning yoʻqolish xavfi mavjud.

1. Kontekstual ekvivalent (funktional tarjima) Madaniy realiyaning matndagi vazifasini hisobga olib, oʻsha maʼnoni boshqa ifoda bilan berish. Masalan, “*kurash maydoni*”ni ingliz tiliga “*wrestling arena*” deb tarjima qilish.

2. Kombinatsiyalashgan usul Baʼzan bir nechta usul birgalikda qoʻllanadi: transliteratsiya + izoh, adaptatsiya + tushuntirish kabi. Bu badiiy asar ruhi va mazmunini toʻliq yetkazishda samarali hisoblanadi.

Badiiy tarjimada muammolar va yechimlar, Madaniy realiyalar tarjimasida quyidagi muammolar koʻp uchraydi:

- **Ekvivalentning yoʻqligi:** Baʼzi soʻzlar boshqa tilda mutlaq muqobilga ega emas.

- **Madaniyatlararo tafovut:** Oʻquvchiga notanish urf-odatlar tushunarsiz boʻlishi mumkin.

- **Estetik muvozanat:** Realialarni izoh bilan tarjima qilish badiiy ritmni buzishi ehtimoli bor. Bu muammolarni bartaraf etish uchun tarjimon kontekstni chuqur oʻrganib, muallifning niyatini hisobga olgan holda mos usulni tanlashi lozim.



АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.
2. Nida, E. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: Brill.
3. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall.
4. Қосимова Ш. (2020). Таржима назарияси ва амалиёти. Тошкент: Фан.
5. Каримов У. (2021). “Бадиий таржима ва миллий колорит муаммолари.” Филология масалалари журналы, №2.